

FILOSOFŲ KAMPELIS

*Žmogaus vertė – iš kur kyla ir kiek toji vertė yra didelė?***Klier. Irmantas Ramanauskas, II k.**

„Teesie“ redakcija pridėjo naują skiltį – „Filosofų kampelis“. Seminarijoje pirmieji du metai yra skirti filosofinėms studijoms, todėl nusprendėme kvieisti klierikus pasvarstyti šandien aktualiomis temomis žvelgiant iš filosofijos akiračio. Šiame numeryje kvietėme II filosofijos kurso studentą klier. Irmantą pasidalyti mintimis apie žmogaus neįkainojamą vertę.

Žmogaus vertės problema buvo iškilusi ne kartą ir ne viename filosofų ratelyje. Ypač šiandien, kai asmuo vis dažniau yra labai svarbių ir gilių visuomenės diskusijų tema. Dabar kaip tik sulaukėme didžios Kalėdų šventės, kai įvyksta keisčiausias slėpinys – pats *Dievas tampa žmogumi*, kad išgelbėtų visą pasaulį. Todėl mums, tikintiesiems, ir kiekvienam geros valios žmogui verta dabartinių įvykių kontekste kontempliuoti žmogų ir jo tiesą.

Filosofai – žmonės, kurie myli išmintį ir jos visada ieško. Teologija kaip mokslas – galėtų pajuokauti – labiau myli Dievą, o išminties įgyja iš Jo Apreiškimo. Filosofija tos išminties stengiasi pasisemti proto galiomis, savo jūslėmis pažįstant ir intelektu analizuojant pasaulį. Todėl šiame straipsnyje dalinsiuosi mintimis apie žmogaus vertę ne Apreiškimo, bet žmogiško patyrimo ir proto šviesoje. Nesu filosofas, savo teorijos nekuriu, remiuosi žiniomis, kurias per kelis semestrus spėjau įgyti čia – seminarijoje. Daugiausiai į žmogų

žvelgsime remdamiesi klasikine, artima krikščionybei, Aristotelio ir šv. Tomo Akviniečio filosofijos doktrina. Eikime žingsnis po žingsnio nagrinėdami šią temą – žmogaus vertė: kuo remiasi ir kiek didelė?

Kas yra žmogus?

Žmogus yra būtis. Pagal šv. Tomą Akvinietį, spekuliatyviai būtų galėtume skirti į dvi dalis: turinį ir tam turiniui proporcingą egzistenciją. Paprastai tariant, kiekvienas daiktas [lot. *res*] šiame pasaulyje egzistuoja.

Toliau mes galime visas esatis klasifikuoti pagal tai, koks yra jų turinys. Tomas aiškino, kad turinį sudaro materija ir ją organizuojanti forma. Viskas, kas regimai egzistuoja mūsų pasaulyje, susideda iš vienodos materijos, o štai formas daiktai gali turėti skirtingas. Pati netobuliausia yra kūno forma, priskiriama negyvoms būtims. Šiek tiek aukštesnė forma – vegetacinė siela, kuri organizuoja augalus – tai jau gyva būtybė, atliekanti augimo ir dauginimosi funkcijas. Kylant aukščiau – juslinė siela, priskiriama gyvūnijai, jau yra tobulesnė. Be to, ką sugeba augalinė siela, ji dar turi penkis pojūčius ir yra valdoma instinktų. Atrodytų, kad šiai grupei galėtų priskirti ir žmogų (tam tikriausiai pritartų daugelis gamtamokslininkų), tačiau yra ir aukščiausioji forma – žmogaus kūną organizuojanti dvasia. Esminis skirtumas, kad be visų galių, kurias turi žemesnės būtybės, žmogus dar turi protą ir valią – tai pagrindinės dvasios savybės. Jos daro žmogų išskirtinį iš visų kitų būčių. Ir šia forma privilegijuotai naudojasi tik žmogus.

Augalų yra labai daug, gyvūnų taip pat įvairiausių rūšių, tačiau žmogus yra aukščiau visų būčių. Jis yra išimtis iš visko, kas pasaulyje egzistuoja, nes savo proto galia gali mąstyti, kalbėti, konstruoti, mokytis, o savo valia sugeba planuoti ir tvarkyti save ir pasaulį taip, kaip pats to nori. Taigi žmogus yra ne tik tobuliausiai išsivysčiusi būtybė, bet kartu ir išskirtiniausia šio pasaulio būtis.

Kas yra žmogaus asmuo?

Asmuo – protingos prigimties individuali substancija. Tai turbūt žinomiausias ir kol kas tinkamiausias asmens apibrėžimas, kurį suformulavo šv. Boecijus. Apie žmogaus protingą prigimtį jau minėjau tai, kad savo protu žmogus išsiskiria iš visų kitų pasaulio būčių: geba veikti planuotai, valingai ir savo proto galiomis kurti save ir aplinką. Substancija mums byloja apie tai, kad asmuo yra žmogaus esamybė, savarankiškas ir pastovus būties pamatas, tai, kas toje būtyje niekuomet nesikeičia. Asmuo pasižymi įvairiomis savybėmis: nepakartojamumu – nėra dviejų tokių pačių asmenų, autonomiškumu – kiekviena būtis negali būti sąlygota kitų būčių buvimo ar savo atsitiktinybių, laisvumu, savirealizacija, subjektyvumu, visuomeniškumu ir dar daugeliu kitų. Negalime įsivaizduoti žmogaus be asmens, dažnai netgi šiuos žodžius vartojame sinonimiškai, ir tai savaime suprantama, nes šie dalykai negali buvoti atskirai. Asmuo yra žmogaus pamatas, į kurį remiasi įvairūs jo atsitiktinumi: ūgis, lytis, plaukų spalva, charakteris, ydos ir dorybės... Visa tai gali ir turi po truputį keistis ir tai patvirtina, kad žmogus plačiąja prasme yra dinamiškas, tačiau visada išliks asmeniu.

Aristotelis, o vėliau ir šv. Tomas iš Akvino, plėtojo mintį apie žmogaus metafizinį judėjimą iš potencialios į aktą. Tai savirealizacijos procesas. Analogija yra fizinis judėjimas – kažkas juda nuo vieno iki kito taško. O žmogus keisdamasis taip pat juda nuo potencialios prie jo išsipildymo akto. Tai paaiškina žmogaus dinamizmą. Kiekvienas keičiasi, tačiau išlieka tuo pačiu žmogumi, tik įvairios savybės keičiasi. Žmogus turi potencialią save kurti kaip tinkamas, ir tai darydamas save aktualizuoja nepamiršdamas ir nepakeisdamas savo asmens prigimties.

Kas yra žmogaus asmens vertė?

Taigi pamatėme, koks pasaulyje yra išskirtinis žmogus. Aiškiai matome, kad žmogaus vertingumą sudaro tikrai ne biologinė jo sandara, bet dvasinė prigimtis. Atsiminkime, kaip Sokratas ieškodamas

žmogaus tiesos perskaitė Anaksegoro veikalus ir liko labai nusivylęs, nes sužinojo, iš kokių elementų sudarytas kūnas, bet ne tai, kas yra žmogus. Klasikinė filosofija vienareikšmiškai teigia, kad žmogus susideda iš dviejų substancinių veiksmų: kūno ir dvasios, o jų integracija yra galima asmens dėka. Ir žmogaus asmuo savo būtyje yra psichosomatinis, todėl mūsų veikimas yra ir kūniškas ir dvasiškas. Vis dėlto savo dvasiniu veikimu žmogus pranoksta bet ką, kas materialu, gali peržengti laiką ir erdvę, o tai nebūdinga nė vienai kitai būčiai šioje žemėje. Žmogus yra vertingas dėl savo dvasios ir šioji jo vertė nenyksta.

Moralės filosofai ypač pabrėžia žmogaus vertę išryškindami jo dorovinį vertingumą. Augalai veikia grynai organizuojami savo formos, jie apibrėžti nuolatinių biologinių procesų, kurių jie niekaip nekontroliuoja. Gyvūnai, nors ir užima aukštesnę poziciją metafizikoje, bet jų veikimas tolygiai visiškai determinuotas instinktų, jie neturi valios ir jokio savarankiško savo poelgių organizavimo, negali mąstyti ir paaiškinti savo veiksmų. O žmogus, gebantis save valdyti dvasios galiomis, siekti gėrio sau ir kitiems, gali pažinti ir kurti pats save. Pats priimdamas sprendimus, kaip pasielgti įvairiose situacijose, galėdamas atsispirti instinktams, skirdamas, kas yra gera ir bloga, ugdo savo orumo sąmoningumą, kuris ne tik išreiškia, bet ir įtvirtina jo nenykstantą vertę.

Kuo remiasi žmogaus asmens vertė ir kiek ji didelė?

Kyla problema: jeigu žmogus tikrai yra toks vertingas ir visa pasaulyje pranokstantis, tai kodėl jis patiria blogį ar įvairius kitus trūkumus, kaip antai badą, karą, gamtos stichijas, nelaisvę, ligas, nelaimes, klaidas, avarijas ar netgi mirtį. Nepaisant žmogaus vertės visos minėtos grėsmės lieka realios. Kuo remdamiesi galime teigti, kad nepaisant jų žalos, žmogus bet koku atveju išlieka vienodai vertingas?

Bet kokie kūną deformuojantys veiksniai negali sumenkinti žmogaus vertės dėl jo dvasios.

Tarkim, netekus rankos, suprantama, kad nenustojama būti žmogumi. Kita vertus, kūnas yra glaudžiai susijęs su dvasia, todėl tai, kas mus fiziškai lemia, gali veikti ir dvasiškai. Bet yra pavyzdžių, kai žmogus netgi kentėdamas kūno skausmus gali išlikti tvirtos dvasios. Antai kankinami ir žudomi Bažnyčios šventieji neišsigynė savo įsitikinimų. Tai tikrai neatrodo kaip patologija, o labiau kaip didvyriškas veiksmas. Fizinė ir dvasinė tikrovė yra žmoguje susipynusios, tačiau pastaroji padeda peržengti tai, kas yra kūno.

Kartais kyla pagunda šią savybę laikyti vien psichologinėmis žmogaus asmenybės galiomis. Koncentracijos stovyklos, lageriai, trėmimai ir karai – baisios žmonijos žaizdos. Atrodo, jokio žmogiškumo ir vertės ten nebuvo likę – žmonės atvirai naikinami ir niekinami. Kalbėdami apie tokius dalykus sutrinkame – tai tikrai baisu. Tačiau šiuo atveju turėkime omenyje metafizinę vertę, kuri negali būti pažeista išorinio pasaulio. Vienas gali prarasti žmogiškumą, išduoti, žudyti, meluoti. Kitas netgi kankinamas iki mirties lieka ištikimas, tvirtas, teisingas. Galų gale abudu savo būtimi lieka autonomiškai ir vertingi.

Tiek daug girdėdami apie žmogaus išskirtinumą tikriausiai galvojame, kad tai kažkoks nesusipratimas – gyvena žemėje, bet gali būti visiškai jai nepavaldūs. Tarsi ateivis apsigyvenęs svetimoje vietoje, negana to – dominuojantis ir sėkmingai valdantis viską, kas yra aplinkui. Jei žmogus dėl savo dvasinės prigimties yra svetimas šiam pasauliui, kokia tuomet jo kilmė?

Nors straipsnio pradžioje griežtai atsiskyrėme nuo teologijos, tačiau visiškai kitu – filosofinės analizės keliu – priartėjome prie Dievo būtinybės. Matome, jog žmogus yra skirtingas nuo šio pasaulio, todėl galime eiti prie išvados, kad jo priežastis yra visiškai kita tikrovė. Filosofijos klasikais kalba apie absoliučią būtį, kuri yra visos egzistencijos priežastis (tokia samprata nepilna teologijos šviesoje, bet filosofijai yra visiškai pakankama). Nors iš jos kilo visa egzistencija, tačiau tik žmogaus būtis buvo apdovanota tvirtu ryšiu su ta nematoma, visa kuriančio proto tikrove, iš kurios ir ateina toji

nelygstama vertė.

Absoliuto svarbą taip pat patvirtina žmogaus tiesos troškimas. Juk matome, kad pasaulyje visi daiktai vienaip ar kitaip artėja prie pabaigos. Sėkla krinta į dirvą, kalasi daigas, auga medelis ir po kelių šimtų metų visiškai pasenęs jis krenta ir grįžta į žemę. Tas pats vyksta netgi su negyvomis būtimis: kalvis nukala kryžių, jis rūdija ir po ilgo laiko sunyksta. Visa eina link pabaigos, tačiau žmoguje visą laiką išlieka keistas noras gyventi amžinai. Ir būtent tai, o ne mirtis, atrodo teisingiausia. Kūnas yra determinuotas laiko ir erdvės, jis nesustabdomai keičiasi iki suirimo ir tokia yra jo prigimtis. Dvasia, kaip ir minėjau, būdama kitokios prigimties tikslingai siekia amžinumo – to, kas šioje žemėje yra neįmanoma. Šitą troškimą gali patenkinti tik absoliutas, iš kurio žmogaus dvasia gavo būtį ir kurio ji siekia kaip visiškos tiesos ir amžino gyvenimo.

Dievo buvimo įrodymas filosofijoje komplikotas, įvairūs mąstytojai visada turėjo argumentų už ir prieš jo egzistavimą. Tačiau faktas yra tai, kad tik nematerialios ir absoliučios būties buvimas paaiškina nesunaikinamą žmogaus vertę. Visi asmens išskirtinimai, visa jo neregimoji tikrovė akivaizdžiai ne šio pasaulio, todėl privalo būti tokia „vieta“, kurioje ji buvo. Proto spekuliacijos veda prie to, kad yra būtis – geriausia, tikriausia, teisingiausia, gražiausia ir viena, kuri paaiškina dvasios realumą.

Žmogaus vertė neišmatuojama ir neprilygstama, nes kyla iš absoliuto. Jokia kiekybinė kategorija negali apibrėžti vertingumo, negalime taikyti jokių aritmetikos formulių kalbėdami apie asmens orumą. Negalime apibrėžti nei laiko, nei erdvės, nei funkcionalumo kategorijomis, nes toji vertė kyla ne iš šio pasaulio, bet iš neregimos Dievo tikrovės. Žmogus yra neįkainojama ir su niekuo nepalyginama vertybė.

TEOLOGŲ KAMPELIS

Žmogaus vertė – iš kur kyla ir kiek toji vertė yra didelė?

Klier. Povilas Slaminis, V k.

Redakcija pristato dar vieną naują skiltį – „Teologų kampelį“. Ši rubrika yra glaudžiai susijusi su „Filosofų kempeliu“. Kiekvieno numerio šiose naujose rubrikose bus svarstoma ta pati tema, tačiau kaip jau supratote, tai bus daroma skirtingu – filosofų ir teologų – žvilgsniu. Žmogaus vertės klausimas šiandien tampa itin svarbiu, nes neteisingai suvokiant žmogaus prigimtį ir asmens reikšmę visuomenėje yra sukuriama erdvė „mirties kultūrai“. Dėkojame klier. Povilui, kuris tikėjimo ir teologinių studijų įkvėptas padės mums geriau suvokti mūsų ypatingą vertę.

Žmogaus fenomenas žavi kiekvieną mąstytoją. Bet, deja, vyraujant sekuliarizmui žmogaus slėpinys interpretuojamas labai įvairiai ir dėl to yra nebeaiškus, o jo vertė visuomenėje tampa reliatyvi, sutartinė. Šiandienę mūsų gyvenamą kultūrą suformavo krikščionybė, tad žmogų ir jo vertę nagrinėsiu krikščioniškosios antropologijos kontekste.

Imago Dei kaip toks.

Žmogus yra *Imago Dei* (Dievo paveikslas). Tai yra žmogaus orumo pagrindas. Šis pagrindas transcenduoja kiekvieną baigtinybę ir žmogų padaro šventą – *res sacra* (šventas daiktas). Žmogaus

orumas ir didybė kyla ne tik iš jo mąstymo, bet ir jo egzistavimo pasaulyje kaip *Imago Dei*. Žmogus yra panašus į Dievą ir yra Jo atvaizdas įvairiomis prasmėmis. Žmogus yra tik žmogus, bet savyje turi kažką, kas jį transcenduoja. Tai yra tam tikras Dievo dalyvavimas pasaulyje ir jo istorijoje. Kiekvienas žmogus savyje nešiojasi Absoliuto ženklą. Šis ženklas yra vertinga orumo dovana, kurią žmogus gavo gimdamas ir išplėtojo tapęs krikščioniu, nes Dievo malonė šiam atvaizdui suteikia pilnatvę. Tikras ir tobulas žmogus yra Kristus ir malonė dalyvauja šiame naujame gyvenime.

Imago Dei bibliniu požiūriu.

Žmogaus sukūrimas Biblijoje yra visos žmogaus antropologijos centrinė ašis. Sukūrimo tema yra laikoma raktu norint suprasti žmogaus prigimtį. Žmogaus asmens vertės negalime svarstyti atskyrę jį nuo Dievo slėpinio. Šv. Rašte yra du sukūrimo pasakojimai. Remsiuosi antruoju, kuriame pasakojama, kad žmogus buvo sukurtas iš žemės dulkių. Sukūrimas iš žemės liudija žmogaus trapumą. Žmogaus didingumas yra grindžiamas labai svarbiu kriterijumi: Dievas per nosį jam įpūtė *ruah*. *Ruah* – tai gyvybės kvapas. O žodis „žmogus“ hebrajų kalboje yra *adam*. Šis žodis suponuoja žemiškumą. *Adam* yra ypatingas Dievo kūrinys, nes jame alsuoja Dievo kvapas.

Žmogus yra *Imago Dei*. Šis terminas būdingas visiems Artimiesiems Rytams, tačiau jis buvo labai skirtingai vartojamas. Artimuosiuose Antikiniuose Rytuose *Imago Dei* buvo taikomas karaliui, nes jis buvo laikomas Dievo atvaizdu žemėje. Biblinėje perspektyvoje žmogus yra sukurtas santykiui. Jis turi

santykį su kitais asmenimis, Dievu ir pasauliu. *Imago Dei* santykinis pobūdis pabrėžia ypatingą žmogaus vertę.

Pirmasis žmogus – Adomas – nepakluso Dievui ir sulaužė Sandorą su Juo. Adomas, o taip pat per jį ir mes visi, tapome netobuli Dievo paveikslai. Čia svarbus yra Kristaus vaidmuo ir Jo padovanotas išganymas, nes Jis savo kančia, mirtimi ir Prisikėlimu pasirodo esąs tobulas Dievo paveikslas.

Dėl Jėzaus įsteigtų sakramentų kiekvienas žmogus yra kviečiamas tapti Dievo paveikslu. Taip pat tapti panašiams į Dievą mums padeda tikėjimas. Kristuje išnyksta rasiniai, ekonominiai ir lytiniai skirtumai. Sakramentų dėka mes vis labiau tobuliname Dievo paveikslą mumyse. Prie viso to labai svariai prisideda Šventoji Dvasia, kuri skatina tikėjimą ir sakramentinį gyvenimą.

Žmogus yra Šventosios Dvasios šventovė

Žmogus savyje nešiojasi Dievo kvapą. Šis Dievo kvapas yra žmogaus orumo garantas. Matomas žmogaus orumo garantas yra kūnas, nes žmogus yra materijos ir dvasios samplaika. Kūnas taip pat turi savo vertę. Apaštalas Paulius kūną pavadina Šventosios Dvasios Šventykla: *Ar nežinote, kad jūsų kūnas yra šventykla jumyse gyvenančios dvasios (1 Kor 6, 19)*. Todėl kiekvienas kūno išniekinimas, ypač paleistuvystė, yra kūne gyvenančio Dievo išniekinimas. Taigi nuodėmė prieš kūną yra Šventosios Dvasios Šventyklos išniekinimas. Dėl to, kad kūnas yra Šventosios Dvasios šventykla, kiekvienas žmogus turi duoti Dievui garbę savo kūnu. Kūnas virsta Dievo šlovavimo įrankiu. Tai žmogui suteikia neįkainojamą vertę.

Žmogus yra subjektas ne vien dėl sielos, lemiančios žmogaus kūno kilnumą, bet ir dėl

Šventosios Dvasios – ji yra atpirkimo vaisius – buvimo žmoguje. Taigi pats kūnas turi būti tyras. Apaštalas Paulius sakydamas, jog kūnas yra Šventosios Dvasios buveinė, turi omenyje tai, kad kūnas yra kilnumo šaltinis. Iš to išplaukia, jog į kūną reikia žvelgti su pagarba.

Įsikūnijimo slėpiniu Jėzus Kristus įvesdina žmogų į vienybę su Dievu taip parodydamas kūno orumo reikšmę neatsižvelgiant ar tai vyras, ar tai moteris. Po Jėzaus Kristaus atpirkimo žmogiškasis kūnas įgauna absoliutų orumą, nes žmogus yra brangiai „nupirkta“.

Apaštalas Paulius pasmerkia visus kūno ištvirkavimus, nes tai yra nuodėmė prieš kūno šventumą. Pasak jo, tyrumas yra gyvenimo pagal Dvasią aspektas. Iš to gimsta kūno šventumas. Taip žvelgiant Atpirkimas įgauna labai didelį svorį. Jeigu Kristus mirė už kiekvieną žmogų, tad kiekvienas žmogus ir jo kūnas įgauna neįkainojamą vertę.

Žmogaus kūnas per Eucharistiją įjungiamas į Bažnyčios bendruomenę ir taip tampa mistinio Kristaus Kūno nariu. Šis aspektas yra vertas dėmesio, nes tik tokiu atveju žmogus kaip asmuo gali likti vienybėje su Dievu iki amžių pabaigos. Kiekvienas žmogus yra nukreipiamas į Bažnyčią, o ji kiekvieną žmogų nukreipia į Kristų. Būtent Jo antrojo atėjimo metu žmogus laukia visiško savo kūno išaukštinimo. Prikeltas žmogaus kūnas bus perkeistas iš esmės. Jis taps tokiu kūnu, kokį Dievas turėjo mintyje sukurdamas žmogų (*Pr 2, 7*). Tada žmogaus kūnas bus apvilktas nemarybe, o tai įvyks žmogui keliantis iš numirusių.

Ar žinai, kad...

- ... šv. pop. Hyginas (popiežiavęs 136–140 m.) į krikštą įvedė krikštądevius, kad jie naujai gimusiems padėtų krikščioniškame gyvenime.
- ... šv. pop. Soteris (166–175 m.) patvirtino, kad santuokos sakramentas galioja tik palaimintas kunigo.
- ... šv. pop. Zefyrinas (199–217 m.) nutarė, kad jauni žmonės (sulaukę 14 metų) turėtų priimti Šv. Komuniją per šv. Velykas.
- ... šv. pop. Anteras (235 m.) įsakė surinkti kankinių raštus bei relikvijas ir laikyti bažnyčiose.
- ... šv. pop. Silvestras I (314–335 m.) buvo pirmasis vainikuotas tiara ir paskelbė sekmadienį šventa diena Prisikėlimui atminti.
- ... šv. pop. Julius I (337–352 m.) įsakė Bažnyčiai šv. Kalėdas švęsti gruodžio 25 dieną, o ne sujungti jas su Trijų Karalių švente sausio 6 d.
- ... šv. pop. Siricijus (384–399 m.) palaikė celibato būtinybę kunigams.
- ... šv. pop. Hilarijus (461–468 m.) nusprendė, jog rengiantis tapti kunigu reikalingas tam tikras kultūros ir išsimokslinimo lygis.
- ... šv. pop. Gelasijus (492–496 m.) išleido kodeksą dėl aprangos atliekant ceremonijas ir ritualus. Dėl labdaringos veiklos jis buvo vadinamas „vargšų tėvu“, jis taip pat į šv. Mišias įtraukė „Kyrie eleison“.
- ... šv. pop. Simonas (498–514 m.) išpirkė visus vergus – suteikė jiems taip trokštamą laisvę.
- ... šv. pop. Grigalius I (590–604 m.) sutvirtino pilietinį popiežiaus autoritetą ir taip įtvirtino jo pasaulietinės valdžios galią. Per nuosmukį maro nualintoje Romoje jam pilyje pasirodė angelas. Nuo tada pilį pradėta vadinti šv. Angelo pilimi. Jis įvedė grigališkąjį chorą.
- ... pop. Sabinijus (604–606 m.) nustatė, kad varpų skambėjimas praneštų žmonėms bažnytines valandas, skirtas meditacijai ir maldoms. Įsakė bažnyčias visuomet laikyti apšviestas.
- ... šv. pop. Vitalijus (657–672 m.) įvedė vargonų naudojimą liturgijos tikslais per religines apeigas

- (671 m.).
- ... šv. pop. Leonas II (682–683 m.) visas šventas pareigas atlikdavo labai pompastiškai, kad parodytų ištikimybę Dievui. Įvedė žmonių šlakstymą šventu vandeniu per religines apeigas.
- ... šv. pop. Sergijus I (687–701 m.) liturgijoje pradėjo vartoti „Dievo avinėlių“.
- ... šv. pop. Grigalius III (731–741 m.) įvedė „šv. Petro skatiką“.
- ... pop. Steponas II – buvo du popiežiai, pasivadinę šiuo vardu. Pirmasis valdė tik vieną dieną (kovo 23 d.); antrojo (752–757 m.) išrinkimas sukėlė tokį entuziazmą, kad Romos gyventojai nešė jį ant savo pečių.
- ... pop. Eugenijus II (824–827 m.) – jam priskiriamas seminarijų įkūrimas.
- ... pop. Steponas V (885–891 m.) išgirdęs apie išrinkimą, užsibarikadavo namuose, bet durys buvo jėga išlaužtos ir išrinktasis popiežius prievarta